

*Німчук І.В.,
студентка,*

Національний університет «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ

Питання міжнародної правосуб'єктності фізичної особи є одним з центральних і важливих у науці міжнародного права. Під міжнародною правосуб'єктністю розуміється якісна характеристика статусу суб'єкта міжнародних правовідносин, що виражає його здатність самостійно брати участь у цих правовідносинах, підпорядковуватися нормам міжнародного права та брати участь у їх створенні, володіти міжнародними правами та обов'язками.

У науці міжнародного права питання міжнародної правосуб'єктності фізичної особи розглядається від її повного невизнання, визнання специфічної, обмеженої, особливої правосуб'єктності до безумовного визнання повної правосуб'єктності.

Багато в чому таке різноманіття поглядів залежить від теорії співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права. Так, виникнення і розробка деякими вченими теорії примату міжнародного права над внутрішньодержавним у Європі в 50-х роках минулого століття поклало початок розвитку концепції міжнародної правосуб'єктності індивіда. Саме творці й послідовники теорії примату міжнародного права завжди відстоювали ідею міжнародної правосуб'єктності індивіда, зазначаючи що загальні норми міжнародного права є частиною права країни і вони мають перевагу перед внутрішніми законами і безпосередньо створюють права й обов'язки для її громадян у процесі правозастосовної діяльності держави. Щодо прихильників теорії примату національного права, то більшість вчених не вважають доцільним виділяти міжнародну правосуб'єктність індивіда.

Англійський вчений Я. Броунлі вважає, що «не існує загальної норми, відповідно до якої фізична особа не може бути суб'єктом міжнародного права. Проте було б марно відносити індивіда до суб'єктів міжнародного права, оскільки це передбачало б наявність у нього прав, яких в дійсності не існує, і не позбавляло б необхідності проводити відмінність між фізичною особою і іншими видами суб'єктів міжнародного права».

На думку В. О. Карташкіна індивід є суб'єктом міжнародного права з обмеженою (спеціальною) правосуб'єктністю. Тобто індивіди є носіями міжнародних прав і обов'язків, що приймають участь в міжнародних правовідносинах, виконують норми міжнародного права і несуть відповідальність за їх порушення, але при цьому, основні суб'єкти міжнародного права – держави – не тільки володіють правами і обов'язками за міжнародним правом, але й на відміну від індивідів створюють його норми і принципи.

Серед основних підстав для визнання міжнародної правосуб'єктності індивіда можуть бути названі такі:

1. Міжнародне право може безпосередньо створювати для особи права та обов'язки.
2. Можливість індивіда звертатися в міжнародні судові установи для захисту своїх прав.
3. Індивіди є суб'єктами міжнародної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини.

Якщо досліджувати кожну з цих підстав, то першочергове значення для визнання міжнародної правосуб'єктності індивіда має Загальна декларація прав людини, зокрема положення, що міститься в ст.6: «Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності». Також важливе значення мають такі універсальні міжнародно-правові акти, норми яких регулюють співробітництво держав з питань захисту прав людини як: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966р., Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950р..

Щодо можливості індивіда вільно звертатися із повідомленнями та скаргами про захист прав у міжнародні судові та квазі-судові установи, то тут прослідковуються певні протиріччя. Так, у ст.34 Статуту Міжнародного Суду ООН передбачається: «Тільки держави можуть бути сторонами в справах, що розглядаються в суді». Також, наприклад, у ч.4 ст.55 Конституції України вказано, що «Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна». Тобто, держава має бути учасником певної угоди і по-

винна визнати компетенцію комітету, установлену з відповідною угодою для розгляду скарг окремих осіб.

За вчинення міжнародних злочинів *stricti sensu* особа притягується до міжнародної кримінальної відповідальності. В окремих випадках держави шляхом укладання міжнародних договорів (Статутів) для покарання військових злочинців за вчинення міжнародних злочинів проти людяності створювали міжнародні карні суди (Нюрнберзький і Токійський військові трибунали 1946р.). В цих випадках злочинці виступають як об'єкти певних правовідносин держав, які вирішили покарати їх саме таким чином.

Тобто, можна стверджувати, що норми міжнародного права за своєю природою та за змістом є пристосованими для регулювання відносин між державами або квазідержавами. Визнання індивіда суб'єктом міжнародного права, зазначає І.І.Лукашук, вимагало б змін самої природи цього права. Визначається, що права та обов'язки фізичних осіб можуть виникати на підставі міжнародних договорів, проте об'єктом регулювання їх положень є також міждержавні відносини співробітництва в заохоченні прав людини. Фізична особа лише користується результатами такої співпраці, реалізує свої права відповідно до національного права, яке закріплює результати цього співробітництва.

Дискусійним є питання стосовно здатності особи брати участь у процесі міжнародної правотворчості, адже ця риса є найважливішою особливістю суб'єктів міжнародного права. Фізична особа фактично виступає ініціатором створення прецеденту, що має силу правової норми, шляхом звернення до міжнародного суду за захистом своїх порушених прав.

Необхідно зазначити, що фізичні особи, на думку більшості фахівців, та на підставі наведених вище прикладів не можуть бути незалежними від держав – учасниць міжнародних договорів та правозахисних організацій, самостійно створювати і реалізовувати міжнародні права й обов'язки, не можуть бути учасниками міжнародних міждержавних організацій, а в Міжнародному Суді ООН їхні інтереси можуть захищати лише держави.

Слушною здається пропозиція Ю. М. Колосова застосувати для визначення статусу фізичної особи термін «дестинатор міжнародного права» (особа, яка не володіє усіма елементами міжнародної правосуб'єктності, але може брати участь в окремих правовідносинах, урегульованих нормами міжнародного права; як правило,

така участь не є безпосередньою, а опосередковується яким-небудь іншим суб'єктом міжнародного права; дестинатори не беруть участі у створенні норм міжнародного права). І.І.Лукашук вживає термін «бенефіціарій міжнародного права», застосовуються також термін «адресат міжнародно-правової норми».

Отже, варто відрізнити правовий захист людини, її гідності і правосуб'єктності на національному рівні від надання їй статусу суб'єкта міжнародного права.